Міжрегіональна Академія управління персоналом
Міжнародна Кадрова Академія
Конфедерація недержавних вищих закладів освіти України
Українсько-Азербайджанський інститут
соціальних наук і самоврядування Г. А. Алієва
Духовно-просвітницький Центр імені Святих Апостолів
ГО “Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління”

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА: ФІЛОСОФСЬКІ, ТЕОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ В ІНТЕРЕСАХ ЛЮДИНИ

Матеріали науково-практичної конференції
м. Київ, МАУП, 19 травня 2016 р.

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2016

Редакційна колегія: *М. Н. Курко* (голова), д-р юрид. наук, проф.
М. Ф. Головатий (заступник голови), д-р політ. наук, проф.
В. М. Воронін (відповідальний редактор), д-р іст. наук
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.
М. Л. Головко, д-р іст. наук, проф.
В. І. Литвиненко, д-р. юрид. наук, доц.
Ю. О. Мєлков, д-р філос. наук
Діонісій Мартишин, прот., д-р богосл. наук
Н. Б. Отрешко, д-р соціол. наук, проф.
Є. О. Романенко, д-р наук з держ. упр., доц.
Ю. П. Сурмін, д-р соціол. наук, проф.

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 25.05.16)

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Українська держава і Церква: філософські, теологічні та практичні аспекти співпраці в інтересах людини: Матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, МАУП, 19 трав. 2016 р. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2016. — 240 с.

У пропонованому збірнику подано статті та тези учасників науково-практичної конференції, що охоплюють широку проблематику ролі Церкви у сучасній Україні та перспективи розвитку державно-церковних відносин.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться питаннями державно-церковних відносин.

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2016
© ДП "Видавничий дім "Персонал", 2016

Бисенбаев Ф. К.
Феномен веры как предмет межрелигиозного диалога 125

Бочков П. В.
Краткий обзор новейших разделений в среде реформаторских неканонических юрисдикций в Украине..... 133

прот. Димитрій Гарчук
Катехізація та просвітництво в думках Блаженнішого Митрополита Володимира як фактор культурного збагачення українського суспільства..... 139

Гордієнко М. Г.
Церква перед викликами політичного екстремізму 145

Дікарєв О. І.
Еліта у лабіринті саду божественних пісень: до 500-річчя Іероніма Босха 153

Ковальчук А. Ю.
Конституційно-правові засади забезпечення духовної безпеки України 158

Костюк Т. О.
Політико-правові аспекти встановлення ефективної взаємодії держави, церкви і громадянського суспільства в Україні 161

Кущ Н. В.
Церква як ціннісний орієнтир людини (на прикладі роману "Собор" Олеся Гончара) 166

Медвідь Ф. М.
"Слово про Закон і Благодать" Митрополита Іларіона як визначна пам'ятка християнської думки 169

Нич Т. В.
Християнство і питання нації у релігійно-філософській концепції прот. С. Булгакова..... 188

Пальм Н. Д.
Религиоведение в системе гуманитарного образования украинского государства: проблемы и решения..... 192

Паращевін М. А.
Взаємодія релігійних організацій та держави: очікування і реальність..... 198

Табаков В. З.
Великоболгарские корни украинской христианской государственности 201

Утвенко В. В.
Роль держави в матеріальному забезпеченні православної церкви в Гетьманщині в другій половині XVII ст. 208

Чиркова О. А.
Боротьба за православну Церкву в Україні на межі XVI–XVII століть..... 211

Якухно І. І.
Науково-методологічні та теологічні аспекти співпраці держави і церкви у сфері освіти..... 218

Кобржицький В. В.
Північноамериканський досвід підготовки менеджерів з туризму з урахуванням релігійного чинника (проекція на українські реалії) 226

Петряєв О. С.
Свобода віросповідання перед лицем загроз та викликів ісламізації Європи..... 232

Кметик С. В.
Інноваційний аспект сучасної освіти як фактор суттєвого вдосконалення духовного розвитку особистості..... 236

В. В. УТВЕНКО
канд. іст. наук, доц., УАІСНС МАУП

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В МАТЕРІАЛЬНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ГЕТЬМАНЩИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

У ході Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького православна церква посіла провідне становище в українському суспільстві. До цього часу українське православ'я знаходилося в менш привілейованому становищі у порівнянні з римо-католицькою та уніатською церквами, хоча не зазнавало соціально-економічних утисків, на відміну від політичної та культурної сфер, оскільки влада Речі Посполитої в особі польського короля постійно підтверджувала право православних монастирів та церковних ієрархів на володіння маєтностями.

Друга половина XVII ст. характеризується духовним відродженням та економічним зміцненням православної церкви, особливо на території Лівобережної України (Гетьманщини), до складу якої належав й Київ з навколишніми землями. До того ж, якщо наслідком революційних подій під проводом Б. Хмельницького було перетворення основної частини селян на жителів "вільних військових" сіл, то упродовж другої половини XVII ст. відбувається зворотній процес. Значна частина "вільних військових" сіл стає власністю православних монастирів та козацької старшини.

Ще гетьман Б. Хмельницький підтвердив за православними монастирями їхні попередні володіння та почав роздавати нові села. Цю політику проводили і наступники Хмельницького. Особливо масовими роздачі маєтностей світським та духовним землевласникам розпочалися за часів гетьманування І. Мазепи (1687–1709). Крім підтвердження старих землеволодінь, гетьман продовжував надавати у приватне володіння церковним інституціям нові маєтності, хоча у Коломацьких статтях 1687 р. було вирішено не давати монастирям нових сіл.

У цей час нові села отримали Києво-Печерська Лавра, Лубенський Мгарський, Прилуцький Густинський монастирі. Також нові маєтності були надані або підтверджені Пустинно-Миколаївському, Братському Богоявленському, Кирилівському і Вознесенському жіночому (усі в Києві); Батуринському Крупницькому, Глухівському та іншим монастирям, єпископським кафедрам Чернігова та Переяслава.

Так, Братському монастирю було передано декілька сіл та містечко Стайки для потреб Києво-Могилянської Академії, а Печерському — два села для утримання лікарні [4; 3, *246–247*].

Жителі сіл (окрім козаків, що виконували військову повинність), роздaних гетьманами, а також полковниками у володіння православних монастирів, крім сплати державних податків та виконання такого ж характеру повинностей, були зобов'язані виконувати повинності на користь духовних землевласників. Водночас, православні монастирі разом із козацькою старшиною прагнули захопити також села, які були у підпорядкуванні влади міст (магістратські та ратушні села). Останні зверталися до гетьмана, а також царського уряду з проханням видати охоронний документ (гетьманський універсал, царську грамоту) на підтвердження землеволодінь.

Наприкінці XVII ст. на території Лівобережної України у володіннях православних монастирів та козацької старшини перебувало не менш як 200 сіл, при цьому основні монастирські маєтності знаходилися в північних полках Гетьманщини, зокрема Київському, Ніжинському, Чернігівському, Стародубському, тоді як південніше Лубен та Прилук монастирям належали лише поодинокі села. А вже на 1722 р. у володіннях православних монастирів мешкало до 20 % селян Гетьманщини [2, *16, 34*].

Крім матеріального забезпечення православної церкви урядовці Гетьманщини брали активну участь у фінансування будівництва та розвитку церков і монастирів. Особливо значну роль відіграв у цьому гетьман І. Мазепа, мати якого тривалий час була ігуменею Фролівського жіночого монастиря. До того ж, гетьман як великий меценат та культурний діяч прагнув залучити духовенство та підпорядкованих йому вчителів до розвитку української освіти, науки та культурного життя (варто зазначити, що ректорами та викладачами Києво-Могилянської Академії, яку, до речі, значною мірою фінансував І. Мазепа, були представники православного духовенства. Не відставала від гетьмана в підтримці розвитку православної церкви і козацька старшина.

Загалом на відбудову старих, будівництво і розвиток нових церков та монастирів гетьман витратив чималі кошти, які могли дорівнювати річному бюджету Гетьманщини, що на той час становив приблизно 1,2 млн польських злотих (золотих) або 240 тис. російських рублів [4].

Так, за свідченням комісії, що засідала в Бендерах після смерті І. Мазепи, вона не могла вирахувати повної суми грошей, що її витратив гетьман на будівництво та відбудову православних церков і монастирів. Лише на позолочення бані Печерської церкви було виділено 20500 дукатів; мур довкола Печерського монастиря і церков обійшовся в мільйон; великий срібний дзвін та дзвіниця до Печерського монастиря коштували 73 тис. золотих; великий срібний свічник для Печерської церкви — 2000 імперіалів; золота чаша і така ж оправа Євангелії для неї — 2400 дукатів; золота митра для неї — 3 тис. дукатів; позолочення бані митрополичого собору в Києві — 5 тис. дукатів; золота чаша для нього — 500 дукатів; відновлення його — 50 тис. золотих; церква Київської Колегії (Академії) — понад 200 тис. золотих; церква св. Миколая Київського з монастирем — понад 100 тис. золотих; відновлення церкви монастиря св. Кирила за Києвом — понад 10 тис. золотих; вівтар у Межигірському монастирі — 10 тис. золотих; на будівництво єпископського собору

в Переяславі з монастирем було витрачено понад 300 тис. золотих; церкви в Глухові — 20 тис. золотих тощо [3, *245–246*; 1, *130–131*].

А скільки коштували відбудова та будівництво культових споруд Чернігова, Прилук, Лубен та інших міст і сіл, які виконувалися по всій території Гетьманщини в стилі козацького (мазепинського) бароко? При цьому слід згадати активну участь в цьому процесі представників козацької старшини й навіть рядових козаків, які жертвували церкві певні речі. Та й заможні представники міщанства також брали участь в церковному будівництві. Варто підкреслити роль київського міщанина П. Гудими в будівництві Іллінської церкви на Подолі в Києві наприкінці XVII ст.

Таким чином активна матеріальна підтримка православної церкви в Гетьманщині в другій половині XVII ст. з боку гетьмана та урядовців свідчила про її значення в розвитку української культури та підтримці гетьманської влади.

Література

1. *Возняк М.* Бендерська комісія по смерті Мазепи / М. Возняк // Мазепа: зб. — Варшава, 1938. — Т. 1. — С. 106–133.
2. *Гуржій О. І.* Еволюція соціальної структури селянства Лівобережної та Слобідської України (друга половина XVII–XVIII ст.) / О. І. Гуржій. — К., 1994. — 107 с.
3. *Утвенко В. В.* Фінансування будівництва та розвитку церков і монастирів Гетьманщини за часів Івана Мазепи / В. В. Утвенко // Діалог православ'я та ісламу: Роль релігії у сучасному житті. Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, МАУП, 30 березня 2007 р. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2009. — С. 244–249.
4. *Утвенко В. В.* Формування української фіскальної системи в добу Гетьманщини (друга половина XVII — початок XVIII ст.): дис. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, спеціальність 09.00.12 — українознавство / В. В. Утвенко. — К., 1995. — 208 с.